

Sagde vores udsendte reporter **– om efterstillede anførelser i radio og tv**

Jonas Nygaard Blom
Center for Journalistik, Syddansk Universitet

1. Indledning

Skriv til øret – ikke til øjet. De fleste journalister kender det gode råd, og mange anvender det med stor omhu i deres manuskripter til radio og tv. Men nogle gange – ja, kritiske tunger vil måske endda sige lidt for ofte – knitrer radio- og tv-sproget tungt af papir til mulig irritation og gene for lytterne og seerne. Problemet er velkendt og velbehandlet i forhold til ordvalg og sætningsbygning (Meisner 2003:21, Fabricius og Roksvold 2004:134), men der er kun skrevet ganske lidt om et af de mest interessante emner i denne sammenhæng: forholdet mellem citat og efterstillet anførelse i mundtligt nyhedssprog (jf. Skyum-Nielsen 2005).

I denne artikel vil jeg med afsæt i min ph.d.-afhandling (Blom 2008) redegøre for brugen af anførelsen i det journalistiske nyhedssprog i radio og tv. Af særlig interesse er de anførende nedlæg der fungerer som en slags afsluttende regibemærkning til interview, reportage eller kommentar. Efter traditionel analyse kan de styre hele programsegmenter som ét stort objekt placeret i forfeltet. Det burde gøre det meget vanskeligt for lytterne og seerne at sammensætte syntaksen fordi de i så fald skal integrere rækker af ytringer med det anførende verbal.

I artiklen påviser jeg dog at denne analyse fører til visse fejlslutninger, og at man i stedet, som Lars Heltoft (1990) tidligere har påpeget det, nok snarere må opfatte anførelsen som en diskursmarkør med skopus. Det åbner for en ny beskrivelse af anførelsens syntaks i det mundtlige mediesprog og peger samtidig på komplikationer i forholdet mellem skriftlig og mundtlig anførelse af citater.

2. Verdensrekord i lange forfelter

Peder Skyum-Nielsen har i flere forbindelser (2008:64) advaret imod brugen af anførelser efter komplicerede citater i det mundtlige mediesprog. Advarslen bygger på at det anførte citat står i sætningens forfelt, og at lytterne/seerne derfor først forstår sætningen i dens helhed når det anførende verbal dukker op som styrende valenskerne.

Følger man denne analyse, viser mine projektresultater (Blom 2008) at mediesproget lider under en meget høj syntaktisk kompleksitet. Journalisterne bruger nemlig ganske hyppigt efterstillede anførelser, især i radiosproget, og da ofte i en variant som man vist kun finder på radio og tv:

- (1) **Reporter:** Den statslige irakiske tv-station Iraqia rapporterer her til morgen at de fleste gidsler er befriet ved politiaktioner forskellige steder i Bagdad. Det kan dog ikke bekræftes, ligesom der heller ikke er nogen melding om hvorvidt der er dræbte eller tilskadekomne i befrielsesaktionerne. En talsmand for det irakiske indenrigsministerium siger til Iraqia at politiet fortsat forsøger at befri de sidste gidsler. En shia-muslimsk tv-station, al-Fuhrat, siger at 25 gidsler stadig savnes. Bevæbnede mænd i polituniformer trængte i går ind i en afdeling af Bagdads universitet og bortførte omkring 50 mandlige ansatte og gæster. Fem ledende politifolk er blevet afhørt i forbindelse med bortførelserne. De første meldinger lød på mere end 100 bortførte, men en regeringstalsmand sagde senere at 20 var blevet løsladt, og at omkring 50 stadig var savnet. Nogle af de løsladte sagde at de var blevet ført til Sadra-bydelen, hvor den shia-muslimske Mehdi-millits står stærkt. Og det er da også shia-muslimer der mistænkes for at stå bag bortførelserne. Det er uklart om gidslerne udelukkende er suni-muslimer, men bortførelserne i går fra universitetet kan være en hævnaktion for bortførelserne af 50 shia-muslimske buspassagerer forleden. De blev bortført ved en falsk vejkontrol syd for Bagdad.

Nyhedsvært: Fortalte Rikke Bondesen. (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 7.00)

I eksemplet anfører nyhedsværten som en slags afrundende regi-bemærkning hvem der har haft ansvaret for reportagen. Anførende sætninger kan altså på den måde ikke blot anføre citater, men også segmenter i udsendelsen.

Fortsætter man analysen, viser den at helsætningen (der så i sin helhed er yttret af to personer) består af ikke færre end 197 ord med en abnorm forvægt på 194 ord i forfeltet. P1 markerer sig altså her som en mulig kandidat til verdensrekorden i lange forfelter. Nogen ærefuld pris bliver der dog næppe tale om da modtageren nødvendigvis må integrere dette gevaldige fundamentobjekt med det anførende verbal. På det grundlag burde man næsten formode at lytterens parser ville bryde sammen under presset.

Men det gør den tilsyneladende ikke. Eller der findes i hvert fald mig bekendt ingen lytter- og seerklager over de anførende nedlæg. Spørgsmålet er altså om journalisterne dagligt udsætter lytterne og seerne for svære syntaktiske komplikationer, eller om de anførende nedlæg på en eller anden måde falder uden for den traditionelle analyse af citatet som objekt.

3. Den syntaktiske kamæleon

Både traditionel grammatik og den moderne formelle variant analyserer normalt citatet som objekt for det anførende verbal. Ifølge denne analyse er der altså ingen syntaktisk forskel på ledsætningerne:

- (2) Bertel Haarder siger *de får noget ud af det*.
- (3) Bertel Haarder siger: "*De får noget ud af det*."

I begge tilfælde fungerer *siger* som et transitivt verbum der styrer ledsætningen som objekt. Til gengæld kan der være topologiske forskelle alt efter om ledsætningen angiver indirekte eller (dækket) direkte tale/citat:

- (4) Bertel Haarder siger *de ikke* får noget ud af det.
- (5) Bertel Haarder siger: "*De får ikke* noget ud af det."

Forskellene fører traditionen til at tale om ledsætninger med "helsætningsledstilling" – en syntaktisk selvmodsigelse der er gendrevet af Lars Heltoft ved flere lejligheder (Heltoft 2005:121).

Samtidig kan man undre sig over at to af de kriterier man normalt definerer ledsætninger ud fra, slet ikke findes i citatformen: Citater indledes ikke med underordningskonjunktion, og de kan normalt ikke have SAV-ledstilling.¹ Citater har altså med andre ord

¹ Med mindre denne SAV-ledstilling har leksikalsk angivelse af illokutionær ramme. For eksempel: *Gid han ikke var taget af sted, sagde hun*.

ikke meget til fælles med normale ledsætninger, og det er i princippet kun den analytiske autopilot, spørgeprøven, der leder én til svaret at citatet i dets helhed er objekt for det anførende verbal. Anførelsen opfører sig med andre ord som en slags syntaktisk kamæleon der minder om konstruktioner vi allerede kender. Og så alligevel er den helt anderledes.

Man kan imidlertid også argumentere for at det anførende verbal ikke kan stå alene, og at det derfor nødvendigvis *må* tage objekt som følge af sit valenstema. Men som påvist af Lars Heltoft (1990) kan monovalente verber faktisk godt fungere anførende:

- (6) Citater er ikke objekter, **protesterede** forskeren, da anførende verber som ”protestere” ikke kan tage objekt.

Det er dog muligt at afsenderen kan kopiere valenstemaet for det prototypiske anførende verbum (*sige*) og overføre det på et i andre sammenhænge monovalent verbal. Der findes i hvert fald flere eksempler på at monovalente verber går over i transitiv funktion (Sørensen 1995: s. 150). Det anførende verbal kan dermed have et særligt valenstema hvori citatet som valensled kan bestå ikke blot af enkelte sætninger, men af hele sætningsrækker/tekster. Det tema kan så kopieres af forskellige valensimiterende verber, og på den måde har man en mulig forklaring ud fra traditionens optik.

Men forklaringen vakler når man kigger nærmere på mediernes særegne brug af anførende sætninger. I radio og tv finder man nemlig nogle ved første øjekast ret besynderlige eksempler på anført dialog:

- (7) Vært: Formanden for de danske slagtekalveproducenter, Ove Eriksen [OE], er også glad for det.
OE: Vi har en rigtig god gang i kalvekødsproduktion og i af sætning af kalvekød herhjemme. Så det er jo det der gør det.
Reporter: Hvorfor tror du der er blevet så stor efterspørgsel på kalvekød?
OE: Det er nok fordi at, øh, der er blevet, øh, tænkt lidt i markedsføringen, og så at forbrugerne har taget rigtig godt imod det danske kalvekød efterhånden.
Reporter: Hvilken rolle tror du det har spillet ind at man har fokuseret så massivt på selve transporterne af kalvene til Holland?

OE: Jamen, det spiller selvfølgelig også ind.
Vært: **Sagde Ove Eriksen til Kirsten Rosing.** (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 7.00)

Såfremt *sagde* her skulle være transitivt, må objektet logisk set være diskontinuert. Kirsten Rosings spørgsmål er nemlig ikke en del af objektet, der kun dækker over Ove Eriksens replikker: (*Ove Eriksen sagde [replikker] til Kirsten Rosing*). Spørgsmålene kiler sig altså tilsyneladende ind mellem objektets replikker og skaber på den måde et diskontinuert objekt i tre dele. På ny må man formode at lytterne har meget svært ved at sætte en så kompliceret syntaks sammen.

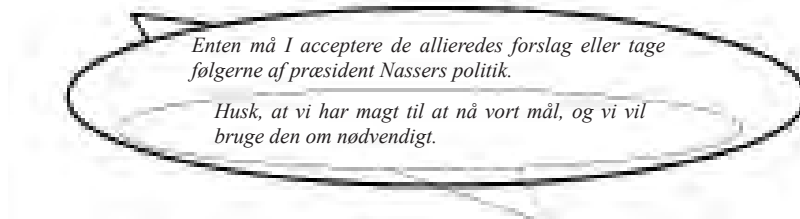
Men kigger man lidt nærmere på eksemplet, så danner der sig et andet og måske mere præcist billede af anførelsens funktion. Det ser nemlig ud som om anførelsen har en form for semantisk rækkevidde, altså et skopus der rækker over Ove Eriksens replikker.

Den tanke har Lars Heltoft tænkt før mig. I Heltoft (1990) argumenterer han overbevisende for at anførende sætninger hverken er transitive eller hører til i det normale sætningskema. De står derimod *før, efter* eller parentetisk *i* citatet som interjektionaler med skopus.

Denne model forudsiger samtidig at anførelser kan række over forskellige dele af en tekst – et fænomen traditionens analyse på ny har svært ved at forklare tilfredsstillende:

- (8) Det hed i opråbet: Enten må I acceptere de allieredes forslag eller tage følgerne af præsident Nassers politik. Husk, at vi har magt til at nå vort mål, og vi vil bruge den om nødvendigt, sluttede det engelsk-franske opråb. (Pressens Radioavis, 11.4.1956)

Det hed i opråbet:

sluttede det engelsk-franske opråb

Figur 1. De anførendes sætningers semantiske rækkevidde

Markørerne har i dette tilfælde forskellig semantisk rækkevidde markeret af verbernes leksikalske betydning. Der er altså ikke tale om valens, men om skopus. Samlet betyder det ifølge Heltoft at citatet:

ikke [er] et syntaktisk led i en anden sætning, den er en komplet sætning i sig selv. Men på funktionelt semantisk niveau er den ofte proposition i en sproghandling hvor den illokutionære værdi angives i den anførende sætning. Den anførende sætning er så igen syntaktisk og topologisk et interjektional [...] Den anførende sætning er således funktionelt semantisk den overordnede, nemlig bæreren af illokutionær værdi, men den er ikke syntaktisk overordnet. (Heltoft 1990: s. 40)

Funktionen er altså en illokutionær markering af vederhæftighed, og anførelsen minder på den måde ikke blot i sit skopus, men også i sin funktion om visse typer adverbielle operatorer:

(9) Armstrong vil deltage i Touren i 2009 *ifølge cyclingnews.com*

(10) Armstrong vil deltage i Touren i 2009, *skriver cyclingnews.com*

I begge eksempler angiver både adverbial og anførende sætning hvem der har ansvaret for citatets indhold og dets sandhedsværdi. Anførelsens pragmatiske funktion bliver da at tillægge nogen ansvaret for den citerede ytring og sekundært at angive måden ytringen er anført på.

Selvom Heltoft primært hæfter sig ved de syntaktiske og pragmatiske forhold, giver det også gevinst at kigge nærmere på anførelsens prosodi. Den underbygger nemlig teorien om at den anførende sætning står uden for citatet – i hvert fald når det gælder foranstillet anførelse:

(11) Bertel Haarder siger: ”De får noget ud af det.”

Figur 2. Citatets tonegang og pausering

I citatkonstruktionen indfører afsenderen normalt en pause efter anførelsen, og citatet påbegyndes som var det en ny ytring. Afsenderen markerer på den måde prosodisk at citatet former en imiteret gengivelse af noget der tidligere er sagt.

I den indirekte og dækkede direkte tale er der derimod ingen pause, og tonegangen former én prosodisk ytring:

(12) Bertel Haarder siger de får noget ud af det.

Bertel Haarder siger de får noget ud af det

Figur 3. Den indirekte tales tonegang

At prosodi og topologi på den måde kan korrelere, har Heltoft tidligere påvist i forbindelse med inkorporerede prædikater på sætningsskemaets P-plads (Heltoft 1993).

Samlet set giver den heltoftske vending et helt nyt perspektiv på journalisternes brug af anførelser: Anførende nedlæg skaber ikke komplekse forfelter – de angiver derimod hvem der har ansvaret for det sagte, og hvor meget de har sagt.

Til gengæld vil jeg fastholde Skyum-Nielsens oprindelige pointe, at efterstillede anførelser kan give forståelsesproblemer for lytterne og seerne. Men så vidt jeg kan vurdere, er der tale om et primært semantisk og kun i sekundær forstand udtrykssyntaktisk problem.

4. Hvem har ansvaret?

Til gengæld er det et væsentligt problem fordi citater nødvendigvis kræver en præcis markering af vederhæftighed for at det journalistiske nyhedssprog kan være forståeligt og entydigt.

Og det er ikke altid at denne markering er lige tydelig i radio og tv når anførelsen følger efter citatet. Det mundtlige mediesprog opfører sig nemlig helt anderledes end det skriftlige fordi lytterne/seerne ikke

kan høre de citationstegn som speakeren kan læse og orientere sig efter. Det kan give anledning til nogle lidt uheldige gådeintroer eller andre typer af overraskelser:

- (13) Hvis ikke Bertel Haarder har givet tilsagn om et møde med handelsskolerne om problemerne inden klokken ni i dag, så vil handelsskoleeleverne tilslutte sig gymnasieelevernes undervisningsboykot, siger Mette Hartmeyer (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 6.00)

Med citationstegn volder sætningen ingen problemer, men i mundtlig form kan man godt blive overrasket. Det viser sig jo pludselig – og måske uventet – at det ikke er journalisten, men derimod Mette Hartmeyer der har ansvaret for ytringen.

Det anførte citat kan dog uafhængigt af anførelsen have forskellige grader af sproglig markering der viser at tekstens vederhæftighed skal tillægges en anden end journalisten. De stærkeste markører har man i imiteret stemmeskifte hos speakeren (typisk højde, klang og/eller tonegang), pronominer i 1. person og attitudeadverbialer – i hvert fald når det gælder telegrammer, oplæg og nedlæg.²

Man finder også en række svagere markører i tempusskift, modalverber, meningsverber, vurderende adjektiver og forstærkermarkører:

- (14) Klokken 6.30 forelå der et ganske kort telegram fra Reuters Bureaus korrespondent i Budapest, og han meddelte at der var slået alarm i hele byen, og at kanonerne tordnede uafsladligt. Ungarske soldater **er gået** i stilling i gaderne. Ungarske tanks er på vej mod byens udkanter for at standse de fremrykkende sovjetstyrker, sluttede telegrammet fra Reuterkorrespondenten i Budapest (Pressens Radioavis, 4.11.1956)
- (15) Immigranter **bør** respektere de traditioner, den kultur og den religion som deres nye land har, siger kardinal Renato Martino (P1 Radioavisen, 15.11.2006, kl. 7.00)
- (16) Det er **helt horribelt** at ministeriet ikke overholder tidsfristerne. Hele sagsbehandlingen **virker sjusket**, siger han til 24 timer. (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 6.00)

2 Reportager har i visse tilfælde *jeg*-referencer til journalisten selv. Det samme gælder meningsjournalistiske indslag, der samtidig kan rumme attitudeadverbialer, modalverber, vurderende adjektiver og forstærkermarkører.

- (17) Politiet har **simpelthen** ikke været gode nok til at håndhæve hundeloven, erkender vicepolitikommisær ved Glostrup Polit i
Palle Blak (P3 Nyhederne, 15.11.2006 kl. 10.00)

I de sidste tre eksempler skal lytterne og seerne kunne afkode nyhedssprogets normer. De skal vide at journalister normalt ikke vurderer og kommenterer i oplysende indslag; ellers bliver de også her overrasket af anførelsen.

Jeg vil dog mene at det primært er de umarkerede citater der kan volde problemer – især hvis de er skruet kompliceret sammen. Det har jeg fundet en del eksempler på i mit tekstkorpus, men her kan der dog kun blive plads til et par stykker; først fra et oplæg til en reportage:

- (18) Venstre vil ikke længere henvise til det kristne livssyn som en del af de danske grundværdier ifølge udkastet til et nyt principprogram som skal behandles på partiets landsmøde i Odense i weekenden, skriver Kristeligt Dagblad (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 6.00)

Først til allersidst fremgår det at det er Kristeligt Dagblad og ikke journalisten der har ansvaret for udsagnet. Lytteren bliver derfor nødt til at lave en semantisk vending af det samlede og ganske indholdstunge udsagn for at få styr på vederhæftigheden.

Et andet problemeksempel leverer TV 2 med følgende oplæste rubrik:

- (19) Halvdelen af landets skadestuer lukker, og kun de allermest syge skal specialiserede akutmodtagelser klare, lyder ekspertoplæg (TV 2 Nyhederne, 15.11.2006 kl. 7.00)

Især den anden helsætning volder besvær, dels fordi den har objekt i forfeltet og et kompliceret verbalsubstantiv som subjekt, dels fordi den udtrykker en noget ulogisk temafordeling i en animat patients og non-animat agens: ”Noget” skal altså her klare ”nogen”.

Konstruktionen kan i sig selv forvirre slemt, men når den samtidig afsluttes af en uventet anførende sætning, stiger kompleksiteten til et for public service-tv alt for vanskeligt niveau. Som hale på meningen skal seeren nemlig underordne denne allerede komplicerede syntaks en ny og uventet illokutionær værdi – klokken 7 om morgenen!

Ydermere kan de efterstillede anførelser skabe flertydigheder som muligvis kan forvirre lytteren og seeren:

- (20) Skatteministeriet skønner at cirka 915.000 personer nu befinder sig i topskatteyderkategorien. Det er en stigning på 50 procent på 10 år, skriver business.dk. (DR 2 Deadline 17:00, 15.11.2006)

Spørgsmålet er her om TV Avisen har den første information om de 915.000 personer direkte fra Skatteministeriet, eller om informationen på samme måde som procentudregningen hører til business.dk som kilde? I princippet er det umuligt at afgøre fordi det anførende verbal har uspecifikt skopus; det markerer ikke hvor citatet starter og slutter, og derfor tolker lytterne og seerne selv rammerne for anførelsen.

Et tilsvarende eksempel følger her:

- (21) Herhjemme bliver flere og flere bidt af de såkaldte kamphunde, og det får læger, politi og hundevenner til at slå alarm. Der er omkring 20.000 pitbull-terriere i Danmark. Det er en aggressiv race, og det får stadig flere danskere at føle. Alene på Rigshospitalet bliver én person om ugen opereret efter at have været blevet skambidt af en kamphund, skriver B.T. i dag (P1 Radioavisen, 15.11.2006 kl. 7.00)

Hvor stor en del af oplægget har B.T. ansvaret for, og hvor meget har P1 undersøgt? Det må lytterne selv gætte sig til, anførelsen giver ingen retningslinjer.

5. Perspektiver

Som afrunding vil jeg her til sidst give et bud på hvordan nyhedsjournalisterne kan løse de iboende problemer i efterstillede anførelser. Og løsningen ligger måske i virkeligheden ligefor: Lytterne og seerne har behov for et anførende ankerpunkt før citater der er umarkerede i forhold til vederhæftighed, i hvert fald når der er tale om lange og/eller komplicerede citater. Derimod fungerer de efterstillede anførelser fint når det af citatet klart fremgår at det er en anden end journalisten selv der har ansvaret for det sagte.

Vi kan ikke læse tilbage i sætningerne når vi lytter til Radioavisen eller ser Nyhederne. Vi kan ikke bede Mette Walsted Vestergaard eller Jes Dorph Pedersen om at gentage hvad de lige har sagt – hvis nu

vi ikke forstod det første gang. Mediesproget skal fungere på denne præmis, og derfor må også anførelsen have en mundtlig form. Ellers risikerer journalisterne at skrive til øjet og ikke til øret.

Litteratur

- Blom, Jonas Nygaard (2008) *Mediesyntaks - Om sætningskompleksitet og talesprog på DR og TV 2*. Ph.d.-afhandling. Odense: Institut for Sprog og Kommunikation.
- Fabricsius, Julie og Thore Roksvold (2008) *Anvendt retorik*. 3. udg. København: Akademisk forlag.
- Heltoft, Lars (1990) En plads til sprogvidenskabens hittebørn. Om talesprog og sætningsskema. *Selskab for Nordisk Filologi, København. Årsberetning 1987-1989*, red. Henrik Galberg Jacobsen. København:26-45.
- Heltoft, Lars (1993) Revision af indholdsfeltet. 4. *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, red. Mette Kunøe og Erik Vive Larsen. Århus:119-133.
- Heltoft, Lars (2005): Topologi som tegnsystem. *Dansk Funktionel Lingvistik*, red. Engberg-Pedersen et al. København:112-131.
- Meisner, Ole (2003): *Ordvalget*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Skyum-Nielsen, Peder (2005) Sætningssprængning, *Sprogbrev 23*. København: DR.
- Skyum-Nielsen, Peder (2008) *Sætningen*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Sørensen, Knud (1995) *Engelsk i dansk. Er det et must?* København: Munksgaard.